

Arweinyddiaeth

Arweinyddiaeth strategol ac arweinyddiaeth pwnc

Yn y rhan fwyaf o'r ysgolion cynradd y cysylltwyd â nhw, mae uwch arweinwyr ac arweinwyr canol yn nodi pwysigrwydd defnyddio'r ardal leol i addysgu disgyblion am hanes a hunaniaeth Gymreig mewn cyd-destun ystyrllon. Mae'r arweinwyr hyn yn cydnabod bod y Cwricwlwm newydd i Gymru yn cynnig cyfle sylweddol i gyfoethogi a gwella addysgu hanes lleol a hanes Cymru.

Mewn ysgolion cynradd, ychydig iawn o arweinwyr pwnc sydd â chymwysterau ffurfiol mewn hanes, er bod gan y rhan fwyaf ohonynt wybodaeth a dealltwriaeth o sut i gynllunio i addysgu hanes. Lle mae darpariaeth ar gyfer addysg hanes Cymru a Phobl Ddu, Asiaidd a Lleiafrifoedd Ethnig ar ei chryfaf, mae gan arweinwyr pwnc hanes neu'r dyniaethau awch cryf am y pwnc. Yn yr arfer orau, maent:

- yn ysbrydoli ac yn cydweithio ag aelodau staff eraill i ymchwilio i'w hardal leol a Chymru
- yn meithrin cysylltiadau â grwpiau cymunedol a safleoedd hanesyddol i gynnig dysgu proffesiynol i staff a chyflwyno profiadau gwerthfawr i ddisgyblion
- yn cynnig cymorth ac arbenigedd effeithiol, er enghraifft i helpu athrawon i greu cysylltiadau ystyrllon rhwng hanes lleol, hanes Cymru a chyd-destunau rhyngwladol
- yn dewis ffynonellau crai, gan gynnwys ffynonellau cynradd ac eilaidd, i ysbrydoli dysgu disgyblion
- yn gwerthuso safonau a darpariaeth yn rheolaidd i nodi lle y gellir gwneud gwelliannau

Mae uwch arweinwyr mewn llawer o ysgolion cynradd yn ymwybodol o amrywiaeth fel thema drawsbynciol wrth iddynt ddylunio'r Cwricwlwm i Gymru. Maent yn cydnabod yr angen i gynllunio sut mae disgyblion yn datblygu eu dealltwriaeth o sut mae cymunedau Pobl Ddu, Asiaidd a Lleiafrifoedd Ethnig wedi cyfrannu at ddatblygu Cymru a'r byd ehangach. Mae llawer ohonynt yn ymwybodol o bwysigrwydd gweld cynrychiolaethau cadarnhaol o Bobl Ddu, Asiaidd a Lleiafrifoedd Ethnig yn y cwricwlwm, a sut gall delfrydau ymddwyn amrywiol gael dylanwad cadarnhaol ar gymuned yr ysgol. Mae lleiafrif o ysgolion yn dechrau cynnwys yr agweddau hyn yn eu darpariaeth er, mewn rhai achosion, mae hyn wedi'i gyfyngu i destunau arunig, fel Mis Hanes Pobl Dduon.

Ymgysylltodd Ysgol Gynradd Pilgwenlli â bocsiwr lleol, Mo Nasir, a aned yn Yemen, i godi dyheadau disgyblion ac archwilio'r cysyniad o hunaniaeth. Enillodd Mo Nasir fedal Efydd yng Ngemau'r Gymanwlad yn 2006. Ymwelodd Mo Nasir â'r ysgol i arwain sesiynau addysg gorfforol a siarad am bwysigrwydd gweithio'n galed ac ymgysylltu ag addysg. Cafodd disgyblion eu hysbrydoli gan ei lwyddiant ac ymgysylltu â phrofiadau newydd i hybu eu hiechyd a lles.

Astudiaeth achos: Ysgol Gynradd Mount Stuart

Cyd-destun a chefnidir i'r arfer

Yn dilyn trafodaethau â disgyblion a staff, cydnabu'r ysgol fod disgyblion yn falch o'u treftadaeth eu hunain ac amrywiaeth cymuned yr ysgol. Fodd bynnag, nid oedd llawer o ddisgyblion yn ymwybodol o'r rhesymau pam y mae'r gymuned mor amrywiol, gan gynnwys cefndir a hanes yr ardal leol. Nododd yr ysgol fod plant yn uniaethu â chefnidir ethnig penodol, er enghraifft Somaliaidd, Ymenaidd neu Arabaidd, ac nad yw'r rhan fwyaf o'r plant yn teimlo'n Gymreig, er iddynt gael eu geni a'u magu ym Mae Caerdydd.

Mae'r ysgol wedi cydweithio â'r gymuned leol i ddatblygu gweledigaeth sy'n datgan 'Byddwch yn deall eich treftadaeth ac yn falch o bwy ydych fel rhan o gymuned amrywiol Mount Stuart.' Mae'r weledigaeth yn rhan greiddiol o ddatblygu'r Cwricwlwm i Gymru yn yr ysgol.

Gweithredu

Lansiodd yr ysgol brosiect treftadaeth 'The Mount Stuart Melting Pot' yn 2019-2020. Ymchwiliodd staff a disgyblion i dreftadaeth a hanes cymuned yr ysgol. Mae'r ysgol yn cynnig cyfleoedd i ddisgyblion ddathlu sut mae'r cymysgedd o ddiwylliannau gwahanol yn y gymuned, gan gynnwys diwylliant Cymreig, yn cyfrannu at ymdeimlad o berthyn a 'Chymreictod'.

Cynhaliodd yr ysgol Ddiwrnod Treftadaeth i lansio'r prosiect a dathlu amrywiaeth yr ysgol. Gwisgodd disgyblion yng ngwisg draddodiadol y wlad maent yn uniaethu â hi fwyaf, a daethant â bwyd i ddathlu amrywiaeth yr ysgol.

Trwy ddefnyddio meysydd dysgu a phrofiad (MDaPh) y dyniaethau a'r celfyddydau mynegiannol fel cyd-destun ar gyfer cynllunio, ymchwiliodd pob dosbarth i gyfnod mewn hanes lleol o'r chwyldro diwydiannol hyd heddiw. Roedd

hyn yn cynnwys hanes Tiger Bay, Tre-biwt a datblygiad Bae Caerdydd fel y mae heddiw. Ymchwiliodd disgyblion i sut a pham yr ymgartrefodd pobl o ddiwylliannau gwahanol ym Mae Caerdydd ym mhob un o'r cyfnod hyn. Hefyd, gwahoddodd yr ysgol aelodau o'r gymuned leol i rannu eu profiadau a'u diwylliannau personol. Cynlluniodd athrawon gyfleoedd i ddisgyblion gyflwyno eu canfyddiadau drwy gyfrwng celf, dawns, drama a cherddoriaeth, a defnyddio artistiaid lleol i gefnogi'r gwaith. Cynlluniodd yr ysgol arddangosfa o waith y disgyblion, gan gynnwys perfformiadau byw mewn gwesty lleol ym Mae Caerdydd, ond ni fu'n bosibl cynnal y digwyddiad oherwydd y pandemig.

Effaith ar ddarpariaeth a safonau

- Mae disgyblion yn cydnabod ac yn dathlu eu treftadaeth eu hunain a threftadaeth amlethnig eu cymuned yng Nghymru.
- Mae disgyblion yn fwy ymwybodol o gyfraniad cadarnhaol eu teuluoedd a'r gymuned i hanes lleol a hanes Cymru.
- Mae gan ddisgyblion ddealltwriaeth well o arwyddocâd Bae Caerdydd ac ardal y dociau yn ystod y chwyldro diwydiannol, y rhyfeloedd byd a'r cyfnod ar ôl y rhyfel.
- Mae disgyblion yn mwynhau'r profiad o weithio ag ystod o artistiaid a chyfryngau o ansawdd uchel yn y celfyddydau mynegiannol.

Case study: Pembroke Dock Primary School

Cyd-destun a chefnidir i'r arfer

Cydnabu arweinwyr yn Ysgol Gynradd Doc Penfro nad oedd gan lawer o'u disgyblion lawer o brofiad o amlddiwylliannaeth yn y gymdeithas. Hefyd, mae nodau cynllun cydraddoldeb strategol yr ysgol yn cynnwys cael gwared ag iaith a digwyddiadau hiliol yn yr ysgol a'r gymuned leol.

Gweithredu

Cynlluniodd a chyflwynodd staff yn yr ysgol destun ysgol gyfan yn dwyn y teitl, 'Don't Hate, Educate'. Rhoddwyd cronfa o adnoddau i staff fel man cychwyn, a dyrannwyd amser iddynt ymchwilio, dod o hyd i adnoddau, cynllunio a pharatoi uned o waith. Hefyd, darparodd yr ysgol hyfforddiant gan sefydliad yn y trydydd

sector a oedd yn ymwneud yn benodol ag amrywiaeth, pethau sy'n debyg ac yn wahanol rhwng crefyddau, ffoaduriaid a cheiswyr lloches.

Dewisodd staff elfennau penodol o'r testun ar gyfer pob grŵp blwyddyn, er mwyn sicrhau bod dysgu'n ystyrlon ac yn briodol i'r disgyblion. Cynhwyswyd disgyblion yn y broses gynllunio, a rhoesant wybod beth yr hoffent ei wybod a dysgu amdano. Aseswyd gwybodaeth a dealltwriaeth disgyblion o'r testun dan sylw ar ddechrau'r uned, ac eto ar y diwedd.

Dechreuodd disgyblion yn y dosbarthiadau meithrin a derbyn drwy edrych ar y llyfr 'Tusk' gan David McKee, sy'n adrodd stori am eliffantod du a gwyn, ac fel mae'r ddau grŵp yn rhyfela. Daw'r stori i ben â'r eliffantod du a gwyn heddychlon yn mynd i'r jyngl gyda'i gilydd, a genedigaeth yr eliffant llwyd. Roedd y testun yn caniatáu i'r disgyblion drafod hiliaeth a rhagfarn drwy'r stori.

Dewisodd Blwyddyn 4 ganolbwyntio ar ffoaduriaid a cheiswyr lloches, wrth ymateb i agor gwrsyll ffoaduriaid Penalun. Roedd disgyblion yn gofyn cwestiynau, ac yn rhannu sylwadau a safbwyntiau cadarnhaol a negyddol roeddent wedi'u clywed yn y gymuned. Penderfynodd staff ganolbwyntio ar ddatblygu empathi disgyblion tuag at ffoaduriaid a cheiswyr lloches, ac annog trafodaeth a chwestiynau.

Dewisodd Blwyddyn 6 edrych ar hanes pobl dduon, ar ôl gwyllo adroddiadau ar raglen Newsround y BBC yn ystod Mis Hanes Pobl Dduon. Roedd gwrsi'n canolbwyntio ar y fasnach drionglog a'r fordaith ganol i ddatblygu gwybodaeth a dealltwriaeth disgyblion o'r fasnach gaethion. Crëwyd cysylltiadau â thynnu cerflun Edward Colston ym Mryste. Hefyd, defnyddiodd staff y nofel 'Ghost' gan Jason Reynolds i drafod a myfyrio ar y materion a godwyd.

Effaith ar ddarpariaeth a safonau

- Mae disgyblion yn fwy ymwybodol o wrth-hiliaeth ac amrywiaeth, gan gynnwys sut i ddefnyddio iaith yn briodol wrth drafod pynciau.
- Mae gan ddisgyblion ddealltwriaeth well o effaith y fasnach gaethion a'i chysylltiadau â hanes Cymru a Phrydain.

Mae uwch arweinwyr ac arweinwyr canol yn y rhan fwyaf o'r ysgolion uwchradd y cysylltwyd â nhw yn nodi bod y Cwricwlwm i Gymru yn cynnig cyfle sylweddol i gyfoethogi a gwella addysgu am hanes lleol a hanes Cymru. Mewn ychydig o ysgolion, mae hyn yn tanategu'r weledigaeth ar gyfer y cwricwlwm, ochr yn ochr ag addysgu a dysgu. Mewn ychydig iawn o achosion, nid yw arweinwyr yn cydnabod pwysigrwydd hanes lleol a hanes Cymru. Credai'r arweinwyr hyn fod y cwricwlwm yn orlawn, ac maent o'r farn ei fod yn anodd cynllunio i gynnwys hanes a diwylliant lleol a Chymreig. Er bod

llawer o arweinwyr yn cydnabod pwysigrwydd amrywiaeth, gwrth-hiliaeth, a hanes a diwylliant Pobl Ddu, Asiaidd a Lleiafrifoedd Ethnig, ni chaiff hyn ei adlewyrchu'n ddigon da yn eu cynllunio strategol ar gyfer y cwricwlwm. Nid yw lleiafrif o ysgolion wedi datblygu gweledigaeth ar gyfer y cwricwlwm, ac nid ydynt wedi ystyried sut gallant ddatblygu dealltwriaeth disgyblion o ddimensiynau ac amrywiaeth lleol, cenedlaethol a rhyngwladol.

Yn yr ysgolion uwchradd y cysylltwyd â nhw, mae bron pob un o'r arweinwyr pwnc hanes yn arbenigwyr pwnc, ynghyd â llawer o staff yn yr adran. Mewn llawer o ysgolion, mae athrawon mewn adrannau hanes neu'r dyniaethau yn cydweithio â'i gilydd i gynllunio addysgu a dysgu, ac i baratoi adnoddau i gefnogi dysgu. Mewn lleiafrif o ysgolion, caiff hyn ei gynllunio'r strategol i fanteisio ar arbenigedd a diddordebau staff. Yn y rhan fwyaf o ysgolion, mae gwybodaeth, dealltwriaeth ac awch arweinwyr pwnc am hanes lleol, Cymru a Phobl Ddu, Asiaidd a Lleiafrifoedd Ethnig yn cael dylanwad uniongyrchol ar y testunau sy'n cael eu cynnwys yn y cwricwlwm hanes.

Mewn ychydig o ysgolion, mae arweinwyr yn blaenoriaethu cyfleoedd i staff ddatblygu eu gwybodaeth a dealltwriaeth o'r ardal leol pan fyddant yn ymuno â'r ysgol. Mae'r ysgolion hyn yn cynnig cyfleoedd i staff gymryd rhan mewn teithiau o'r ardal leol, a rhannu gwybodaeth am hanes lleol a hanes Cymru drwy lyfrynnau a phapurau briffio.

Hunanwerthuso a chynllunio gwelliant

Mae llawer o uwch arweinwyr yn nodi bod eu staff yn wybodus am hanes a diwylliant eu hardal leol a Chymru. Fodd bynnag, nid oes llawer o dystiolaeth i ddangos sut mae ysgolion yn defnyddio eu prosesau hunanwerthuso i werthuso safonau a chynnydd disgyblion yn yr agweddau hyn. Mewn ychydig iawn o ysgolion, mae arweinwyr yn arolygu gwybodaeth a dealltwriaeth athrawon o hanes a diwylliant lleol, Cymru a Phobl Ddu, Asiaidd a Lleiafrifoedd Ethnig i gynllunio cyfleoedd dysgu proffesiynol yn y meysydd hyn.

Astudiaeth achos: Arweinyddiaeth a Stori Cymru - Ysgol Gyfun Gŵyr

Cyd-destun a chefnidir i'r arfer

Mae'r ysgol yn rhan o brosiect ymholi proffesiynol cenedlaethol i athrawon, drwy gydweithio â Llywodraeth Cymru ac ERW. Mae ethos a gweledigaeth yr ysgol ar gyfer y Cwricwlwm i Gymru yn canolbwyntio ar hyrwyddo a dyfnhau ymdeimlad

disgyblion o berthyn a'u Cymreictod. Datblygodd yr ysgol ymholiad i edrych ar ei darpariaeth gyfredol ar gyfer hanes, traddodiad a diwylliant Cymru, a phwysigrwydd rôl a lle Cymru yn Ewrop a'r byd ehangach. Roedd hyn yn cynnwys datblygu 'cynefin' wrth feithrin cysylltiadau rhwng yr ardal leol, Cymru gyfan a chyd-destun byd-eang.

Disgrifiad o'r gweithgarwch/strategaeth

Defnyddiodd yr ysgol arolwg staff i ddarganfod eu gwybodaeth, profiad, medrau a hyder wrth gynllunio i gyflwyno cwricwlwm lleol. Gwahoddwyd disgyblion i gymryd rhan mewn grŵp ffocws i ddisgrifio eu profiad o sut roedd 'cynefin' a stori Cymru wedi'u cynnwys yn y cwricwlwm ar hyn o bryd. Er bod yr ysgol yn ysgol cyfrwng Cymraeg, roedd staff a disgyblion yn teimlo bod Cymru, ei phobl a'i thraddodiadau wedi'u hesgeuluso yn y cwricwlwm cyfredol. Roedd disgyblion yn teimlo bod ganddynt fwy o wybodaeth am hanes Prydeinig a rhyngwladol na hanes Cymru. Teimlant nad oedd ganddynt wybodaeth am gyfraniad gwyddonol, mathemategol a thechnolegol pobl Cymru i ddatblygiadau cenedlaethol a byd-eang, a'u bod yn gwybod mwy am ddaearyddiaeth gwledydd eraill na'u hardal leol eu hunain. Roedd staff yn teimlo bod eu haddysgu eu hunain a'r diffyg dysgu proffesiynol yn ymwneud â stori Cymru yn rhwystyr rhag datblygu cynefin, stori Cymru, a'i lle mewn cyd-destun byd-eang. Nodont fod dysgu proffesiynol yn allweddol i ddeall sut i greu cysylltiadau ystyrlon rhwng yr ardal leol, Cymru a'r byd.

Cynigiodd yr ysgol gyfleoedd i staff ymgymryd â dysgu proffesiynol ar stori Cymru. Cynhaliodd arweinwyr Meysydd Dysgu a Phrofiad ymchwil ar gynefin a stori Cymru, er mwyn nodi cyfleoedd i gynnwys yr agweddau hyn yn eu meysydd pwnc. Nododd staff drywyddau ymholi i ymchwilio i gysyniadau 'cynefin' a stori Cymru yn eu pynciau.

Effaith ar ddarpariaeth a safonau

- Mae pob Maes Dysgu a Phrofiad (MDaPh) wedi datblygu ymholiadau'n deillio o'r ardal leol. Er enghraifft, mae gwyddoniaeth a thechnoleg wedi datblygu ymholiad ar lygredd ym Mhort Talbot a hanes gwaith copr yn yr ardal leol. Ymchwiliodd yr adran fathemateg i adeiladau nodedig yng Nghymru wrth edrych ar onglau a chyfeiriannau. Mae MDaPh y dyniaethau wedi cyflwyno ymholiadau ar achosion o golera yn Abertawe ym 1849, a phrofiadau milwyr o Dre-gŵyr a de Cymru yn y Rhyfel Byd Cyntaf. Defnyddiodd ieithoedd, llythrennedd a chyfathrebu hanes teulu Beasley o Langennech i drafod statws cyfreithiol y Gymraeg.
- Mae'r ymchwil a gynhaliwyd gan staff fel rhan o'r prosiect wedi llywio gweledigaeth yr ysgol ar gyfer y Cwricwlwm i Gymru. Mae pob MDaPh wedi datblygu gweledigaeth benodol ar gyfer addysgu a dysgu sy'n cwmpasu hunaniaeth Gymreig a chynefin mewn byd cydgysylltiedig. Caiff cyd-destun dysgu ym mhob MDaPh ei ddylanwadu'n gryf gan y weledigaeth hon.

- Mae'r ysgol wedi arbrofi ag unedau astudio ar gyfer y Cwricwlwm i Gymru ar draws rhai MDaPhau.
- Caiff grwpiau ffocws disgyblion eu defnyddio i fonitro a gwerthuso pa mor dda mae'r unedau astudio yn ennyn diddordeb disgyblion. Mae adborth cychwynnol o'r grwpiau hyn yn dangos bod diddordeb ac ymgysylltiad disgyblion yn cael eu gwella drwy greu cysylltiadau rhwng enghreifftiau lleol, a rhai yng Nghymru a ledled y byd. Teimlai disgyblion fod ganddynt ddealltwriaeth ddyfnach, ac mae empathi tuag at gynnwys gwersi a'u mwynhad o ddysgu yn cynyddu.

Cynhaliodd y rhan fwyaf o'r ysgolion y cysylltwyd â nhw archwiliad o'u darpariaeth ar gyfer hanes lleol, Cymru a Phobl Ddu, Asiaidd a Lleiafrifoedd Ethnig wrth baratoi ar gyfer ein hymweliad. Ychydig iawn o'r ysgolion hyn sy'n gwerthuso ansawdd gwaith disgyblion ac effeithiolrwydd eu darpariaeth ar gyfer hanes a diwylliant Cymru a Phobl Ddu, Asiaidd a Lleiafrifoedd Ethnig i gyflunio ar gyfer gwella.

Mewn llawer o ysgolion cynradd, mae'r arweinydd pwnc hanes yn ymgymryd â rhyw fath o fonitro rheolaidd yn unol â pholisi'r ysgol. Fel arfer, mae hyn yn digwydd flynyddol neu'n rhan o gylch dwy flynedd neu dair blynedd. Yn y rhan fwyaf o ysgolion, mae arweinwyr pwnc yn gwerthuso darpariaeth yr ysgol ar gyfer hanes yn unig. Nid ydynt yn gwerthuso'r safonau y mae disgyblion yn eu cyflawni mewn hanes, na'r cynnydd y maent yn ei wneud. Ym mron pob ysgol, nid yw safonau mewn hanes a diwylliant lleol a Chymru, a hanes Pobl Ddu, Asiaidd a Lleiafrifoedd Ethnig yn cael eu hystyried fel rhan o brosesau hunanwerthuso ysgol gyfan nac wrth fonitro hanes.

Ym mron pob ysgol uwchradd, mae adrannau hanes yn hunanwerthuso safonau a darpariaeth yn eu maes pwnc. Yn gyffredinol, mae adrannau hanes yn defnyddio ystod o brosesau gwerthuso a gwella addas i nodi meysydd penodol y mae angen eu gwella. Mae lleiafrif o ysgolion yn archwilio'r cyfleoedd a gaiff disgyblion i edrych ar destunau yng nghyd-destun Cymru fel rhan o'u darpariaeth ar gyfer y Cwricwlwm Cymreig. Mewn ychydig iawn o ysgolion, caiff hanes a diwylliant Cymru eu cynnwys fel maes blaenoriaeth yng nghynllun gwella'r ysgol, ac maent yn gysylltiedig â datblygu'r cwricwlwm ar draws pob maes dysgu a phrofiad. Mewn lleiafrif o ysgolion, caiff hanes a diwylliant Cymru eu hystyried yn faes blaenoriaeth penodol i adrannau Cymraeg a hanes, yn hytrach nag yn flaenoriaeth ysgol gyfan.

Ychydig iawn o ysgolion sy'n ystyried hanes a diwylliant Pobl Ddu, Asiaidd a Lleiafrifoedd Ethnig, amrywiaeth a gwrth-hiliaeth wrth werthuso eu darpariaeth. O'r rhai a gymerodd ran yn yr arolwg, ychydig iawn o ysgolion yn unig a nododd amrywiaeth, addysg gwrth-hiliaeth a chyfraniadau cymunedau Pobl Ddu, Asiaidd a Lleiafrifoedd Ethnig yn feysydd blaenoriaeth allweddol mewn cynlluniau gwella. Mae'r ysgolion hyn yn dechrau

cynllunio'r ffordd orau i ddatblygu dysgu proffesiynol ac addysgu i fynd i'r afael â'r agweddau hyn.

Dysgu proffesiynol

O'r athrawon cynradd ac uwchradd y cysylltwyd â nhw a ymgwymerodd â'u haddysg gychwynnol athrawon yng Nghymru, ychydig ohonynt yn unig a grybwyllodd eu bod wedi cael unrhyw hyfforddiant sylweddol ar hanes Cymru wrth gwblhau eu cyrsiau addysg gychwynnol athrawon (AGA). Ychydig iawn o athrawon yn unig a gafodd hyfforddiant ar addysgu hanes a diwylliant Pobl Ddu, Asiaidd a Lleiafrifoedd Ethnig.

Mae pob tiwtor hanes mewn partneriaethau AGA yn cynnal archwiliad o arbenigeddau myfyrwyr i nodi pa gyfnodau a thestunau hanesyddol mae ganddynt yr hyder i'w haddysgu. Mae gwybodaeth am hanes Cymru a hanes Pobl Ddu, Asiaidd a Lleiafrifoedd Ethnig yn amrywio'n sylweddol, yn rhannol oherwydd cefndir academiaidd amrywiol myfyrwyr. Mewn rhaglenni sydd wedi'u seilio mewn prifysgolion, caiff tasgau eu pennu i fyfyrwyr eu hunanastudio, ac mae tiwtoriaid yn cysylltu grwpiau bach o fyfyrwyr i fynd i'r afael â bylchau mewn gwybodaeth. Yn gyffredinol, mae darpariaeth mewn prifysgolion yn cyfeirio at hanes Cymru yn ei haddysgu, ac yn cynnwys mwyfwy o hanes Pobl Ddu, Asiaidd a Lleiafrifoedd Ethnig. Mae darpariaeth partneriaethau AGA ar gyfer hanes Cymru a hanes Pobl Ddu, Asiaidd a Lleiafrifoedd Ethnig, pan gaiff myfyrwyr eu rhoi ar leoliad ysgol, yn dibynnu ar y testunau sy'n cael eu dewis gan ysgolion unigol yn eu cwricwlwm ac, ar lefel uwchradd, y testunau TGAU a Safon Uwch sy'n cael eu dewis. Mae ychydig o bartneriaethau AGA yn dechrau archwilio cyfleoedd myfyrwyr i addysgu hanes Cymru a hanes Pobl Ddu, Asiaidd a Lleiafrifoedd Ethnig wrth gael eu rhoi mewn ysgolion er mwyn nodi sut gallant ddatblygu arfer yn y meysydd hyn.

Dywed pob un o'r partneriaethau AGA y cysylltwyd â nhw eu bod yn cynnig hyfforddiant i staff a myfyrwyr ar wrth-hiliaeth ac amrywiaeth, gan gynnwys hyfforddiant gan elusen addysgol flaenllaw. Megis dechrau cael eu datblygu y mae cynlluniau i ddatblygu darpariaeth ar gyfer addysgu gwrth-hiliaeth ac amrywiaeth mewn elfennau craidd a phynciau ar gyrsiau AGA.

Yn y rhan fwyaf o'r ysgolion cynradd y cysylltwyd â nhw, dywed staff fod awdurdodau lleol neu gonsortia rhanbarthol yn cynnig ychydig iawn o gyfleoedd datblygu proffesiynol i ddatblygu addysgu am hanes lleol a hanes Cymru. Yn unol â phynciau eraill nad ydynt yn bynciau craidd, nid yw ymgynghorwyr o'r awdurdod lleol na chonsortium rhanbarthol yn canolbwyntio ar safonau a darpariaeth ar gyfer hanes. Dywed bron pob ysgol gynradd fod ychydig iawn o gymorth i ddatblygu addysgu am hanes a diwylliant Pobl Ddu, Asiaidd a Lleiafrifoedd Ethnig. O ganlyniad, mae bron pob un o'r ysgolion yn dibynnu ar drefnu eu hyfforddiant mewnol eu hunain i staff yr ysgol. Mae ansawdd yr hyfforddiant yn dibynnu ar wybodaeth, medrau a brwdfrydedd yr arweinydd pwnc tuag at hanes lleol,

Cymru a Phobl Ddu, Asiaidd a Lleihafifoedd Ethnig.

Dywed y rhan fwyaf o ysgolion uwchradd fod cyfleoedd datblygiad proffesiynol ar gyfer athrawon hanes yn canolbwyntio'n bennaf ar hyfforddiant a ddarperir gan y bwrdd arholi. Ym mwyafrif yr ysgolion uwchradd, dywed staff eu bod yn elwa ar gyfarfodydd wedi'u hwyluso gan yr awdurdod lleol neu'r consortiwm rhanbarthol i drafod datblygu adnoddau a chynlluniau gwaith ar gyfer dosbarthiadau TGAU a Safon Uwch. Mewn ychydig o achosion, mae staff yn mynychu cyfarfodydd i drafod y maes pwnc yng nghyfnod allweddol 3 ym maes dysgu a phrofiad y dyniaethau, ac i rannu arfer orau. Fodd bynnag, ychydig iawn o ddigwyddiadau hyfforddiant a chyfarfodydd sy'n cynnwys cyfleoedd dysgu proffesiynol ar gyfer hanes lleol, Cymru a Phobl Ddu, Asiaidd a Lleihafifoedd Ethnig. Mewn ychydig o ysgolion, lle caiff athrawon ryddid i ddewis testunau ar gyfer dysgu proffesiynol, mae athrawon yn cyfeirio at wefannau, gweminarau a chyfrifon Twitter a luniwyd yn Lloegr fel adnoddau defnyddiol i ddatblygu eu haddysgu am hanes Pobl Ddu, Asiaidd a Lleihafifoedd Ethnig.

Mewn ychydig o'r ysgolion y cysylltwyd â nhw, mae staff wedi ymgysylltu'n ddiweddar ag elusen addysgol neu sefydliadau sy'n hybu cydraddoldeb hiliol i gynnig dysgu proffesiynol i staff ar wrth-hiliaeth ac amrywiaeth hiliol yng Nghymru a'r Deyrnas Unedig. Yn yr ysgolion hyn, dywed staff eu bod yn teimlo'n fwy hyderus wrth herio camsyniadau a'r ffordd maent yn defnyddio iaith i drafod hil wrth addysgu am hiliaeth ac amrywiaeth.

Adnoddau

Mae'r rhan fwyaf o'r ysgolion cynradd a gymerodd ran yn yr arolwg yn cyfeirio at ddiffyg adnoddau addas i addysgu hanes lleol, Cymru a Phobl Ddu, Asiaidd a Lleihafifoedd Ethnig. Dywed llawer o athrawon eu bod yn cael trafferth dod o hyd i ffynonellau uniongyrchol sy'n addas ar gyfer disgyblion oed cynradd wrth gynllunio profiadau dysgu dilys ac ystyrlon ar gyfer hanes lleol neu hanes Cymru. Dywed llawer o athrawon eu bod yn aml yn cael trafferth dod o hyd i lyfrau ac adnoddau sy'n adlewyrchu hanes Pobl Ddu, Asiaidd a Lleihafifoedd Ethnig, ac amrywiaeth cymunedau yng Nghymru gyfoes. Mewn ychydig iawn o achosion, mae hyn wedi arwain at ysgolion yn ysgrifennu a chyhoeddi llyfrau i adlewyrchu cymuned yr ysgol

Astudiaeth achos: Ysgol Gynradd Cogan

Cyd-destun a chefndir i'r arfer

Yn 2019, roedd staff yn Ysgol Gynradd Cogan ym Mro Morgannwg yn poeni nad

oedd disgyblion yn yr ysgol yn gweld cymeriadau yn llyfrau lluniau'r ysgol a oedd yn cynrychioli eu cefndiroedd ethnig.

Disgrifiad o'r gweithgarwch/strategaeth

Penderfynodd athrawon gynnal eu Gwobr Llyfr Genedlaethol eu hunain i hyrwyddo amrywiaeth a chynhwysiant. Ar y cyd â siop lyfrau leol, dewisodd yr ysgol lyfrau gan ddefnyddio'r meini prawf canlynol:

- addas i blant rhwng tair a saith oed yn bennaf
- cyhoeddwyd rhwng 1 Mawrth 2017 a 30 Medi 2018
- thema gref o oddefgarwch a chynhwysiant, neu gynrychiolaeth gadarnhaol o leiafrifoedd, diwylliant ethnig amrywiaeth, cymeriadau amrywiol neu gymeriadau nad ydynt yn rhai ystrydebol
- cymeriadau ag anableddau

Hyrwyddodd athrawon y gystadleuaeth drwy ddefnyddio platfformau cyfryngau cymdeithasol, a ddenodd sylw Comisiynydd Plant Cymru ac awduron blaenllaw. Cysylltodd athrawon â chyhoeddwyr hefyd, a gyflwynodd lyfrau cymwys i'r gystadleuaeth. Darllenodd disgyblion y llyfrau a dewis rhestr fer, cyn pleidleisio ar gyfer yr enillydd.

Effaith

- Mwynhaodd disgyblion ddarllen y llyfrau lluniau a gwellodd ymgysylltiad â darllen.
- Datblygodd disgyblion ymwybyddiaeth o amrywiaeth yn eu deunyddiau darllen.
- Ymgysylltiad cadarnhaol â chymuned yr ysgol, gan gynnwys rhieni, y llyfrgell leol a pherchenogion busnesau lleol.

Yn gyffredinol, mewn ysgolion uwchradd, mae athrawon yn defnyddio cyfuniad o werslyfrau a luniwyd yn fasnachol, adnoddau digidol a llyfrynnau y mae athrawon wedi'u llunio eu hunain i addysgu hanes Cymru a hanes Pobl Ddu, Asiaidd a Lleiafrifoedd Ethnig. Mae'r rhan fwyaf o adrannau hanes yn dibynnu ar rwydwaith anffurfiol o gysylltiadau ag ysgolion eraill i ddatblygu a rhannu adnoddau. Pan fydd adrannau'n dibynnu'n gyfan gwbl ar adnoddau a luniwyd yn fasnachol, yn aml, caiff cyfleoedd i addysgu disgyblion am hanes lleol a hanes Cymru eu colli. Mewn lleiafrif o ysgolion, mae athrawon yn defnyddio adnoddau a luniwyd ar gyfer cyrsiau TGAU fel adnoddau dysgu i ddisgyblion yng nghyfnod allweddol 3. O ganlyniad, mewn ychydig o ysgolion, nid yw disgyblion yn astudio cwricwlwm eang ac amrywiol mewn hanes, gan y caiff testunau eu hailadrodd yng nghyfnod allweddol 3 a chyfnod allweddol 4.

Dywed athrawon ei fod yn anodd dod o hyd i ffynonellau crai cynradd ac uwchradd addas i addysgu hanes lleol a hanes Cymru. Mae ymchwilio ac addasu deunyddiau yn ychwanegu at lwyth gwaith athrawon. Mae'r rhan fwyaf o ysgolion cyfrwng Cymraeg a dwyieithog yn cael trafferth dod o hyd i adnoddau Cymraeg addas, yn enwedig i ddisgyblion yng nghyfnod allweddol 3. Yn aml, pan gaiff adnoddau eu cyfieithu, nid yw oed darllen cyfartalog disgyblion yn cael ei ystyried.